

Копитова О. С.

здобувач

(*Національна академія внутрішніх справ*)

УДК 347.4

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ ТА РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ КОНТОКОРЕНТУ

Досліджено проблемні питання, пов'язані із визначенням особливостей зміни та розірвання договору контокоренту, як за згодою сторін так і без згоди сторін. Автор наголошує на необхідності чіткого розмежування зміни і розірвання договору контокоренту. Зміна досліджуваного договору означає, що зобов'язання сторін діють відповідно до змінених умов щодо грошових вимог сторін, документів, на основі яких відбуватиметься таке занесення, строку контокорентного періоду, процедуру виведення сальдо тощо. При розірванні договору контокоренту зобов'язання сторін припиняються.

Ключові слова: договір контокоренту, істотні умови, зміна договору, розірвання договору.

Постановка проблеми. В науці цивільного права і правозастосовчій практиці до теперішнього часу однозначно не вирішено питання про правову природу договору контокоренту. Це пояснюється тим, що чинне цивільне законодавство України не передбачає такого виду договору, але і не забороняє його використання в практичній діяльності між різними суб'єктами, що негативно відобразилося на його використанні в діловій практиці і хоча, в нашій країні активними темпами зростають кількість і види розрахунків, заснованих на заліку зустрічних однорідних, як правило, грошових вимог недостатній рівень як законодавчого так і наукового підґрунтя договору контокоренту не сприяє його широкому застосуванню.

Також слід наголосити, що цивілістами хоч і рідко, але звертається увага на визначення поняття, істотних умов, прав та обов'язків сторін договору контокоренту, а питання щодо визначення підстав та умов зміни чи розірвання договору контокоренту залишаються поза увагою. Тому, з метою, більш глибокого дослідження особливостей договору контокоренту, необхідно на основі різних наукових підходів визначитися з основними підставами зміни та розірвання договору контокоренту.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання, що стосуються визначення змісту договору контокоренту були предметом дослідження вчених в галузі цивільного права, з-поміж яких М.М. Агаркова, А.Є. Вормс, М.С. Студентського, Г.Ф. Шершеневича та інших, однак питання пов'язані з визначенням підстав зміни та розірвання договору контокоренту науковцями не досліджувалися, що визначає мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Контокорент, контокорентний рахунок (від італ., conto-corrente, англ. current account – поточний рахунок) – це єдиний рахунок, на якому відображаються всі операції банку з клієнтом, у деяких країнах – розрахунковий рахунок [7, с. 259].

Договір контокоренту – це договір, за яким сторони (будь які суб'єкти

цивільного права, за винятком держави), що перебувають між собою у тривалих ділових стосунках відкривають єдиний рахунок у фінансовій установі та зобов'язуються не вимагати один від одного виконання занесених на контокорентний рахунок зустрічних грошових зобов'язань з метою їх подальшого одночасного припинення по закінченню так званого контокорентного періоду шляхом заліку зустрічних вимог та виведенням сальдо.

Щодо особливостей зміни чи розірвання договору контокоренту то можемо зазначити, що чинний ЦК України не містить якихось спеціальних правил, отже, повинні застосовуватися загальні норми, що регулюють правовідносини по розірванню договорів. Так згідно ст. 651 ЦК України зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом.

Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

У разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є відповідно розірваним або зміненим.

Передусім слід чітко розмежувати зміну і розірвання договору контокоренту. Зміна досліджуваного договору означає, що зобов'язання сторін діють відповідно до змінених умов щодо грошових вимог сторін, документів, на основі яких відбуватиметься таке занесення, строку контокорентного періоду, процедуру виведення сальдо тощо. При розірванні договору контокоренту зобов'язання сторін припиняються.

Зміна або розірвання договору контокоренту допускається за згодою сторін. Можливість зміни та розірвання досліджуваного договору за згодою сторін презюмується диспозитивною нормою (ч. 1 ст. 651 ЦК України).

До згоди, про яку іде мова, ставляться певні вимоги. Так, вона повинна бути здійснена неодмінно у тій же формі, що й первинний договір, тобто у письмовій формі. Оскільки згода являє собою двосторонню угоду, до неї ставляться загальні вимоги, передбачені главою 53 Цивільного кодексу України. Мається на увазі вимога до її змісту, волевиявлення сторін тощо.

Можливість зміни або розірвання договору контокоренту однією зі сторін договору не передбачена законом, і якщо сторонами не досягнуто про це згоди, договір може бути змінений або розірваний на вимогу однієї зі сторін тільки за рішенням суду і тільки в наступних випадках:

- 1) при істотному порушенні договору іншою стороною;
- 2) у зв'язку з істотною зміною обставин, якими сторони керувались при укладенні договору;

Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Так, якщо одна зі сторін договору після закінчення контокорентного періоду відповідно до положень договору відмовляється платити в разі виведення в її сторону негативного сальдо, то інша сторона вправі через суд вимагати розірвання договору контокоренту не чекаючи настання наступного контокорентного періоду.

Істотна зміна обставин, з яких сторони виходили при укладанні договору контокоренту, тільки в тому випадку є підставою для зміни або розірвання договору, якщо інше не передбачено договором або не впливає з його існування.

У зв'язку з вище викладеним можемо виділити наступні чотири істотних обставин, що можуть впливати на зміну чи припинення договору контокоренту: по-перше, сторони в момент укладення договору контокоренту виходили з того, що відповідні обставини є наперед непередбачуваними для кожної з сторін (в момент укладення договору контокоренту сторони вважали, що такого роду обставини не виникнуть); по-друге, ці обставини є непереборними (сторони такого роду обставини перебороти не могли, не дивлячись на те, що зробили усе для того, щоб вони не настали); по-третє, ці обставини є надмірними (якщо залишити договір у первинному вигляді, співвідношення майнових інтересів виявиться для однією зі сторін настільки порушеним, а шкода настільки великою, що вона втратила б те, на що вправі була розраховувати, укладаючи договір); по-четверте, те, що ні звичай ділового обороту, ні сутність договору не передбачають необхідності покладення ризику зміни обставин, що відбулися, на зацікавлену сторону [7, с. 106].

З вище викладеного можемо звернути увагу на два можливі наслідки у вирішенні ситуації, що склалася: договір контокоренту буде розірваний чи змінений шляхом приведення його у відповідність до суттєво змінених обставин, якщо інше не передбачено договором і не витікає з його сутності.

В цьому випадку один з найбільш вірогідних шляхів досягнення вищезазначених цілей – згода сторін договору контокоренту. Якщо ж сторони договору не прийдуть до згоди, то зацікавлена сторона може звернутися зі своїми вимогами до суду.

Для задоволення позову про розірвання договору контокоренту суду достатньо встановити наявність вищезазначених чотирьох ознак суттєвих умов. При цьому одночасно з розірванням договору контокоренту суд вирішує питання про матеріальні наслідки для сторін. Враховуючи, те що у такій ситуації вина сторони не припускається, суд, на нашу думку, повинен керуватися не лише принципами цивільного законодавства, а й вимогами справедливості (дії суду, що здійснюються на законних та справедливих підставах), добросовісності та розумності [5, с. 12].

При цьому зазначимо, що у такій ситуації найбільш доцільним буде рішення суду про розірвання договору контокоренту. Це пояснюється тим, що якщо суд винесе рішення про зміну умов договору контокоренту, то він тим самим зобов'язує сторону виконати договір на умовах, які вона наперед вважає для себе неприйнятними. З цієї причини рішення про зміну договору контокоренту необхідно застосовувати у виняткових випадках. Уявляється, буде вірним, якщо до цих випадків віднести: по-перше, шкоду, яка потягне для сторін підвищені витрати, які доведеться понести у випадку розірвання договору контокоренту; по-друге, не суперечить суспільним інтересам. У зв'язку з цим, вважаємо вірним, наше ствердження про те, що зміни в договорі контокоренту допускаються лише за вимогою однією з сторін і тільки у випадку суттєвої зміни обставин у відповідності з ЦК України.

Зміна і розірвання договору контокоренту, так само як і його укладання, підкоряються визначеним правилам. Насамперед, дії щодо зміни або розірвання договорів за своєю юридичною природою є угодами. Отже, до них застосову-

ються загальні правила про вчинення угод, зокрема правила про форму вчинення угод. Поряд з цим до зміни і розірвання договорів застосовуються і спеціальні правила, що відносяться до форми їх вчинення. Згідно з цивільним законодавством угода про зміну або розірвання договору відбувається в тій же формі, що і договір, якщо з закону, інших правових актів, договору або звичаїв ділового обороту не впливає інше. Так, якщо договору контокоренту укладений у письмовій формі, то його зміна або розірвання також повинні бути зроблені в письмовій формі. За своєю юридичною природою дії сторін щодо зміни або розірвання договору є не тільки угодою, але й договором, оскільки вони являють собою угоду осіб, спрямовану або на зміну, або на припинення цивільних прав і обов'язків. У силу цього вони підкоряються загальним правилам про порядок укладання договорів.

Інший порядок зміни або розірвання договору контокоренту на той випадок, коли договір змінюється або розривається не за згодою сторін, а за вимогою однієї з них. Якщо ця вимога спирається на одну з підстав, викладених вище, порядок зміни або розірвання договору наступний. Зацікавлена сторона зобов'язана направити іншій стороні пропозицію про зміну або розірвання договору. Інша сторона зобов'язана в строк, зазначений у пропозиції або встановлений у договорі, а при його відсутності – у тридцятиденний строк, направити стороні, що зробила пропозицію про зміну або розірвання договору контокоренту:

- 1) або повідомлення про згоду з пропозицією;
- 2) або повідомлення про відмову від пропозиції;
- 3) або повідомлення про згоду змінити договір на інших умовах.

У першому випадку договору контокоренту вважається відповідно зміненним або розірваним у момент одержання повідомлення про згоду стороною, що зробила пропозицію про зміну або розірвання договору. В іншому випадку, а також у випадку неотримання відповіді у встановлений строк, зацікавлена сторона вправі звернутися в суд з вимогою про зміну або розірвання договору, що й вирішить суперечку, яка виникла. У третьому випадку сторона, що зробила пропозицію про зміну договору контокоренту, може погодитися з пропозицією контрагента. У такій ситуації договір контокоренту вважається зміненим на умовах, запропонованих контрагентом. Якщо сторона, що зробила пропозицію про зміну договору контокоренту, не погодиться з зустрічною пропозицією контрагента, вона вправі звернутися в суд з вимогою про зміну договору контокоренту. У цій ситуації умови, що підлягають зміні, будуть визначатися рішенням суду.

У законодавстві особливо підкреслюється, що вимога про зміну або про розірвання договору може бути заявлена стороною в суд тільки після одержання відмови іншої сторони на пропозицію змінити або розірвати договір або неотримання відповіді в строк, зазначений у пропозиції, і встановлений договором, а при його відсутності – у тридцятиденний строк.

Разом з тим варто мати на увазі, що не можна розірвати або змінити вже виконаний договір контокоренту. Справа в тім, що договір, так само, як і засноване на ньому зобов'язання, припиняються внаслідок їхнього належного виконання. Тому не можна розірвати або змінити те, чого до моменту зміни або ро-

зірвання вже не існує. Так, якщо сторони уклали договір контокоренту, а потім виконали цей договір (після закінчення останнього контокорентного періоду було виведено сальдо на користь однієї зі сторін, а інша сторона яка стала боржником покрила борг), то надалі вони не можуть дійти згоди про зміну або розірвання цього договору, оскільки він припинив своє існування в момент його належного виконання.

У випадку зміни договору контокоренту відповідним чином міняється і зміст зобов'язання, заснованого на даному договорі. При цьому зобов'язання змінюється в тій частині, у якій був змінений покладений у його основі договір. Так, якщо сторони в договорі контокоренту погодилися з тим, що розмір плати за ведення контокорентного рахунку буде обчислюватися в рівних частинах для кожної зі сторін, то одній зі сторін договору буде належати право вимагати від іншої сторони сплати коштів у тому ж розмірі, що було зазначено в договорі. У частині умови, що залишилася, договори зберігаються в колишньому вигляді, а значить, у колишньому вигляді зберігається відповідним цим умовам зміст договору контокоренту. При розірванні договору він припиняє свою дію, а разом з цим припиняється і засноване на ньому зобов'язання. З цього моменту сторони позбавляються належних їм, у силу зобов'язання, прав і звільнюються від обов'язків, які на них покладені.

Якщо зміна або розірвання договору контокоренту відбулася за взаємною згодою сторін, то засноване на ньому зобов'язання відповідним чином змінюється або припиняється з моменту укладення сторонами угоди про зміну або розірвання договору контокоренту.

При зміні або розірванні договору контокоренту в судовому порядку засноване на ньому зобов'язання відповідно змінюється або припиняється з моменту набуття законної сили рішення суду про зміну або розірванні договору контокоренту.

Якщо договір контокоренту був змінений або розірваний внаслідок істотного порушення його умов однією зі сторін, інша сторона вправі вимагати відшкодування збитків, заподіяних зміною або розірванням договору контокоренту.

У випадку зміни або розірвання договору контокоренту зобов'язання припиняються з моменту укладення угоди сторін. Так, кожна зі сторін повинна знати про зміст волі іншої сторони (інакше взагалі не можна досягти угоди). Таким чином, принциповим моментом є усвідомленість однією стороною вияву волі іншої сторони. Очевидно, що якщо законодавець у питанні розірвання договору контокоренту зневажає волею однієї зі сторін, тобто дає іншій стороні право розірвати договір без згоди контрагента, то визначальним моментом у цьому випадку буде не момент узгодження волі сторін, а той момент, коли інша сторона (пасивна) довідається про наявність у контрагента (активної сторони) волі на розірвання договору. Цей момент для правовідносин за договором контокоренту являє собою той день, коли сторона договору контокоренту одержала від сторони, що бажає його розірвати відповідну письмову заяву.

Висновки. Завершуючи розгляд питань пов'язаних з особливостями зміни та розірвання договору контокоренту можемо зазначити, що зміна та розірвання договору контокоренту можлива перш за все за згодою сторін. Також, в разі зміни чи розірвання договору контокоренту на вимогу однієї зі

сторін такі дії можливі тільки у судовому порядку.

Бібліографічні посилання

1. *Вормс А.Е.* Юридическая природа контокоррента и применение его в советских банках // Кредит и хозяйство. – № 11. – 1928. – С. 68–73.
2. *Лупандин К.К.* Контокоррент // Кредит и хозяйство. – 1928. – № 9. – С. 54–60.
3. *Майоров В.О.* Цивільно-правове регулювання договорів в банківській діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В.О. Майоров; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2010. – 16 с.
4. *Студентский М.С.* Текущий счет и контокоррент // Журнал Министерства юстиции 1986. №8. - С. 98-103.
5. Цивільне право : підручник : у 2 т. / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – Х. : Право, 2014. - Т. 2 / [В. І. Борисова та ін.], 2014. – 815 с.
6. *Шершеневич Г. Ф.* Курс торгового права. - СПб.: Изд-во Бр. Башмаковых, 1908. – 609 с.
7. Юридическая энциклопедия / Под общ. р. А. М. Ю. Тихомирова. – М.: Юринфоцентр, 1997. - 526 с.

Копытова Е. С. Особенности изменения и расторжения договора контокоррента. Исследованы проблемные вопросы, связанные с определением особенностей изменения и расторжения договора контокоррента, как по согласию сторон так и без согласия сторон. Автор подчеркивает необходимость четкого разграничения изменения и расторжения договора контокоррента. Изменение исследуемого договора означает, что обязательства сторон действуют в соответствии с измененными условиями относительно денежных требований сторон, документов, на основе которых будет происходить такое занесение, срока контокоррентного периода, процедуру вывода сальдо и т. п. При расторжении договора коатокорренту обязательства сторон прекращаются.

Ключевые слова: *договор контокоррента, существенные условия, изменение договора, расторжение договора.*

Kopytova E. S. Features of amendment and termination of the contract of current account. The realities of market relations in our country indicate the need to improve operating leverage and implement new ones. One of improving credit facilities to be considered a current account relationship.

This article investigates issues relating to the characteristics of the changes and cancellation of the contract overdraft as by agreement and without the consent of the parties. The author stresses the need for clear delineation of the changes and cancellation of the contract overdraft. Change of the contract means that the obligations of the parties operating under modified conditions for monetary claims of the parties, the documents on which will be a drift, the term overdraft period, procedure output balance and so on. At the termination of the overdraft obligations of the parties shall be terminated.

Within the proposed article are four essential conditions that may affect the modification or termination of the overdraft. In addition, the changes to the termination of contracts apply special rules relating to the form of their commission. In its legal nature of the parties to change or termination of the contract is not only transaction, but the contract because they are persons agreement, either to change or termination of civil rights and obligations. Because of this, they are subject to the general rules of procedure for contracts.

Also, the article concludes that the change and cancellation of the contract overdraft possible primarily by agreement. Also, in case of change or cancellation of the contract overdraft at the request of a party such actions are possible only in court.

Keywords: *contract of current account, significant conditions, amendment of contract, termination of the contract.*